

CAROLUS SCRIBANI SJ

1561-1629

“Vol van majesteit en heerelyckeyt”

Carolus Scribani sj was een veelzijdig man, jezuïet, overste, zielzorger, humanist. Bovendien was hij een vruchtbaar schrijver op vele gebieden, als controverstheoloog, moralist, historicus en zelfs politicoloog. Door vele tijdgenoten werd hij bewonderd: “een vande grootste deser eeuw”, schreef de lofredenaar bij zijn dood. Hij werd op 21 november 1561 te Brussel geboren. Hij stierf in Antwerpen op 24 juni 1629. Zijn vader was een Italiaanse edelman uit Piacenza, Ettore Scribani († 1577), een vertrouwenspersoon van de landvoogdes in de Nederlanden, Margareta van Parma. Zijn moeder, Maria vander Beke, stamde uit een welstellende Gentse familie († 1579). Zijn oom en weldoener was Livinus Torrentius, vicaris-generaal van het bisdom

Luik en, daarna, tweede bisschop van Antwerpen († 1595).

Na zijn humanistische studies en zijn promotie tot *magister artium* aan het Gymnasium Tricornatum te Keulen, dat sinds 1557 door de jezuïeten beheerd werd, trad de jonge man in 1582 in het jezuïetennoviciaat te Trier. De opleiding voerde hem als leraar naar Molsheim in de Elzas, Trier en Luik. Zijn theologische studies deed hij in het jezuïetencollege te Leuven. De 11 april 1590 wijdde zijn oom hem te Antwerpen tot priester. Gedurende twee jaar doceerde hij wijsbegeerte in Douai en werd daarna in 1593 studieprefect in het Antwerpse college en in 1598 rector.

Antwerpen

Behalve de zes jaren van het rectoraat in het Sint-Michielscollege in Brussel (1619-1625), zou hij tot aan zijn dood in 1629 in Antwerpen werkzaam zijn. Die jaren waren niet alleen wegens de onafhankelijkheidsstrijd die geleidelijk in een godsdienstoorlog ontaarde, maar ook door het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) en de hoopgevende regering van de aartshertogen Albrecht en Isabella (1589-1621) een beslissende tijd voor de Nederlanden. In de zuidelijke provincies – en dus ook in Antwerpen – vond een sterk contrareformatorisch georiënteerde katholieke herleving plaats, waarin de jezuïeten een vooraanstaande rol speelden. Als studieprefect, rector van het college en als provinciaal van de nieuw opgerichte Diets-Nederlandse provincie (*Flandro-Belgica*) (1613-1619) heeft de hooggeachte en uitzonderlijk begaafde Scribani efficiënt gewerkt aan de opbouw van de jezuïetenorde in de Nederlanden. Hiervan is de “marmere tempel”, de vroegere Ignatius-kerk (thans Carolus Borromeus), die gedurende zijn provinciaalaat werd gebouwd, nog immer een schitterende

getuige. Door zijn vele contacten, ook buiten de orde, heeft Scribani door zijn aantrekkelijke persoonlijkheid ook in het maatschappelijke leven en in de leidende kringen van de stad en zelfs van de Nederlanden, kerkelijk en ook politiek een opvallende invloed uitgeoefend.

Litterair oeuvre

Ondanks zijn drukke bezigheden heeft Scribani ook een indrukwekkend literair oeuvre voortgebracht. Het omvat negentien, soms lijvige, Latijnse en Nederlandse boekdelen, waarvan enkele ook internationaal opgemerkt werden. Deze geschriften sluiten aan bij de toenmalige actualiteit in de Nederlanden. Ondanks de barokke breedvoerigheid getuigen ze van een brede humanistische eruditie en een meesterlijke beheersing van het Latijn. De eerste geschriften zijn polemische verweerschriften waarin hij de Sociëteit van Jezus verdedigt tegen de laster van calvinistische zijde. In één van zijn belangrijkste werken, "*Amphitheatrum Honoris*" (1605), behandelt hij strijdvaardig de vragen over de macht van paus over de vorsten en de toelaatbaarheid van de tirannenmoord, twee discussies waarbij de jezuïeten vooral in Frankrijk betrokken werden. In de vorm van een dialoog verdedigt hij in "*Iusti Lipsi Defensio postuma*" (1608) de terugkeer van zijn gestorven vriend, de bekende humanist, Justus Lipsius, tot de katholieke kerk. "*Orthodoxae Fidei Controversia*" is een zedelijke dialoog waarin hij enkele calvinistische leerstukken zoals de betrekking tussen H. Schrift en traditie, de authenticiteit van de prediking, de verering van de heiligen, weerlegt. In 1610 publiceert hij twee uitvoerige historisch getinte lofredes over Antwerpen en de Antwerpenaars, "*Antverpia*" en "*Origines Antverpiensium*": "Ik wilde uw grootheid bekend maken als een aansporing tot rivaliserende navolging. Nederlandt, eenen hemel vande wereldt, ende de Son van desen hemel is Antwerpen" (Brouwers, 188, 199)!

Zijn ervaringen als religieuze overste heeft hij vastgelegd in twee praktische boeken die ook internationaal weerklank vonden, "*Medicus Religiosus. De animorum morbis et curationibus*" [« De religieuze geneesheer : over de ziekten van de ziel en hun verzorging] (1618) en "*Superior Religiosus. De prudenti ac religiosa gubernatione*" [De religieuze overste : over het wijze en religieuze bestuur] (1619). Uit dezelfde geestelijke bezorgdheid, niet alleen voor clerici en kloosterlingen, maar ook voor leken, komt een reeks nederlandse meditatie- en gebedenboeken voort: "*Den Gheestelijke Wyngaert*" (1616) en een trilogie over de vroomheid [*Philosophus Christianus*, 1614], de deugden [*Adolescens Prodigus*, 1621] en de goddelijke liefde [*Amor divinus*, 1615].

Zijn betrekkingen met het aartshertogelijke hof in deze jaren van politieke omwenteling en van een wankel vrede hebben Scribani ertoe aangezet om over zijn ervaringen met het hof en de politiek na te denken en te schrijven. De tweedelige "*Politico-Christianus*" (1624), handelt eerst over de gedragsregels voor de onderdanen en daarna over de vorst. De titel van het tweede deel "de principe" [over de vorst] roept wel bewust en kritisch het boek van Machiavelli op.

Fiere "Belgicus"

De "*Veridicus Belgicus*" [*Den Nederlandtschen Waersegger*] (1625) en "*Apocalypsis Batavica*" (1625) zijn belangrijke bronnen voor de woelige geschiedenis van de Nederlanden in het eerste kwartier van de zeventiende eeuw. Met deze historische en politieke publicaties heeft Scribani een plaats gekregen in de galerij van de jezuïetenpolitologen uit de XVIde en XVIIde eeuw. In deze werken verschijnt hij als

een overtuigde contrareformatorische katholiek, Spaansgezind omdat hij trouw wil blijven aan de rechtmatige vorst in de Bourgondisch-Habsburgse-Spaanse successie die ook de schutshoofd van het orthodoxe katholieke geloof was. Tevens was Scribani een fiere *Belgicus* – een *Nederlander* in het kader van de Zeventien Provinciën: "Meum Belgium"!

Carolus Scribani sj werd begraven in de grafkelder onder de huidige Carolus Borromeus-kerk in Antwerpen: zijn graf heeft er een ereplaats in de grafkapel van de familie Houtappel, voorname weldoeners van de kerk. – Het Kunsthistorische Museum in Wenen bezit een portret van Scribani „vol van majesteit en heerelyckeyt”, geschilderd door Antoon van Dyck.

Jos Vercruyse sj

Bibliografische nota: Wie alles wil weten over Carolus Scribani sj moet de uitvoerige en enigszins wijdlopende biografie van pater Louis Brouwers sj (1901-1997), *Carolus Scribani 1561-1629. Een groot man van de Contra-Reformatie in de Nederlanden*, Antwerpen 1961 [met bibliografie] lezen. – Mijn nota is een lichte bewerking van een artikel geschreven voor het Duitse *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Band XXXI (2010) (<http://www.bautz.de/bbkl>)